

Nəfi Ömər Əfəndinin satirasının janr, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin, bədii dilinin xüsusiyyətləri

Salidə Şərifova

Filologiya elmləri doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan

E-mail: sharifovalida@rambler.ru

Annotasiya. XVII əsr klassik türk ədəbiyyatında yenilikçi şairlər formalaşmaqda idi və bunlardan biri də şair Nəfi Ömər Əfəndi idi. Nəfi zəmanəsində ictimai qüsurları sərt şəkildə ifşa etmək üçün satira-ya yaradıcılığında xüsusi yer vermişdir.

Nəfi satirasında janr baxımından həcvə geniş yer ayırmışdır. Nəfi Ömər sənəti və şəxsiyyətinə təhqiramiz münasibət hiss etdiyi zaman susmamış və həmin hadisə və ya hadisənin səbəbkarlarına ünvanlanmış cavablarında vulqar sözlərdən istifadə edərək nəzm nümunələrini qələmə almışdır. Şairin həcvlə yazılmış nəzm parçaları “Siham-ı-qəza” toplusuna daxil edilmişdir.

Nəfi Ömər satirik əsərləri məcazların işlənməsi ilə seçilir. Şair həcvlərində bədii ifadə vasitəsi olan satirik xarakter daşıyan kinayədən yararlanmışdır.

Nəfi yaradıcılığında bədii təsvir vasitəsi olan təşbehdən, xüsusilə də təşbehin mükəmməl növündən istifadə etmişdir. Mükəmməl təşbehə bənzəyən tərəf və bənzədilən tərəfi açıq-aydın şəkildə təqdim edə bilmişdir.

Nəfi yaradıcılığında bədii dilin tərkibindəki sözlər bədii funksiyanı yerinə yetirməklə mənə çalarının zənginliyini əks etdirir. Nəfi Ömər “Siham-ı-qəza”-sında əksini tapmış həcvlərdəki əhvalatlar öz ifadəsini küfr və söyüşlərlə tapmışdır.

Açar sözlər: Nəfi, türk ədəbiyyatı, satira, həcv, Siham-ı-qəza

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 05.10.2021; qəbul edilib – 13.10.2021

Features of genre, means of artistic description and expression, artistic language of Nafi Omar Efendi's satire

Salida Sharifova

Doctor of Philological Sciences

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan

E-mail: sharifovalida@rambler.ru

Abstract. Innovative poets were being formed in the classical Turkish literature of the 17th century, and one of them was the poet Nafi Omar Efendi. In his time, Nafi gave a special place to satire in order to expose social flaws.

In Nafi's satire the lampoonery occupies a more place in terms of genre. Nafi Omar did not keep silent when he felt abusive attitude to his creative work and personality, and wrote poems by using vulgar words in response to the incident or the culprits. The poet's poems as a lampoon are included in the collection “Siham-i-qaza” (“Siham-ı kaza”).

Nafi Omar's satirical works are distinguished by the usage of metaphors. The poet used irony which has satirical feature in his lampoons.

In his work, Nafi used the simile, which is a means of artistic description, especially the perfect type of simile. In a perfect simile, he reflected the similar side and the side liken to clearly.

In Nafi's creative work, the words in the literary language reflect the richness of meaning by implementing an artistic function. The stories in the lampoons, which are reflected in 'Umar's Siham-i-Qaza by Nafi Omar, are expressed in blasphemy and swearing.

Keywords: Nafi, Turkish literature, satire, pamphlet, Sihami-i- qeza

Article history: received – 05.10.2021; accepted – 13.10.2021

Giriş / Introduction

XVII əsr klassik türk ədəbiyyatında yenilikçi şairlər formalaşmaqda idi və bunlardan biri də şair Nəfi Ömər Əfəndi idi. Nəfi zəmanəsində ictimai qüsurları sərt şəkildə ifşa etmək üçün satiraya yaradıcılığında xüsusi yer vermiş, "...orta çağlar Türkiyə ədəbiyyatında böyük satira ustası olaraq" [4, s.367] məşhurlaşmışdır. Nəfinin yazıb-yaratdığı dövrdə ədəbiyyatın qəliblərinə salınmış şeir ölçüləri, nəzm şəkilləri, janrları, hətta müəyyən edilmiş mövzuları zamanla formalaşaraq mövqe qazana bilsələr də, satiraya müraciət də özünü göstərməkdə idi.

Əsas hissə / Main Part

Ömər Nəfi satirasında janr baxımından həcvə geniş yer ayırmışdır. "Orta çağlarda yaranan satirik əsərləri Azərbaycan ədəbiyyatında olduğu kimi, Türkiyə ədəbiyyatında da həcv (hiciv) adlandırılır. Bunlara bəzən hicviyyə də deyirlər. Çağdaş Türkiyə ədəbiyyatşünaslığında da bu, müxtəlif cür işlədilir: hiciv (hicviyyə), mizah (məzah, müzəh), gülməcə, güldürü, yergi, taşlama, satire, həzəl (həzliyat), şəthiyə (şət-hiyat) və s. Yəni kəskin satirik əsərlərə əsasən "hiciv", "yergi" və yumoristik, məzəli əsərlərə də "mizah", "gülməcə", "güldürü" deyirlər" [4, s.367]. Ədəbiyyatda həcvlərin müxtəlif adlarla təqdim edilməsi də özünü göstərmişdir: "qurşaqdan aşağı" şeir, "sinli-kafli" şeir, "invektivlər", ərəbcə hica (heca), Qərb ədəbiyyatında satira, Türk xalq şeirində "daşlama" və s. Akademik İsa Həbibbəyli Türk ədəbiyyatında həcvin tarixini ərəbdilli Azərbaycan "məvali ədəbiyyatı" ilə əlaqələndirərək, "məvali şairlər"dən başladığını qeyd etmişdir. Osmanlı ədəbiyyatında həcvləri A. Syomina "invektivlər" kimi təqdim etmişdir. A.Syomina "invektivlər" adlandırdığı həcvlərin subyektiv münasibətlər zəminində qurulmasına toxunmuş, XVII əsrə qədər lağlağı, ondan sonrakı dövrlərdə isə satirik səciyyə daşması amilini vurğulamışdır. A.Syomina XVII əsrə qədər qələmə alınmış invektivlərin müəlliflərin şəxsi düşmənlərinə qarşı istifadə edilmiş təhqiramiz söz və ifadələri əhatə etməsini vurğulamışdır. Bu cür həcvlər Ömər Nəfi yaradıcılığında özünü qabarıq şəkildə göstərməkdədir.

Tədqiqatçıların yumor və həcv arasındakı fərqliliklərə və oxşarlıqlara münasibətləri özünü göstərməkdədir. M.Orhan Okay yumor (mizah) və həcv arasındakı fərqlərə toxunmuş, başlıca fərqi göstərməyə nail olmuşdur. O, "...mizahta sadəcə güldürmə amacının olmasına və tamamilən uydurulmuş olaylara (kurgu) dayanabilməsinə qarşılıq, hicvin az veya çox gerçeği yansıması" [26, s.447] olması faktını açıqlamışdır. Turan Karataş isə "...mizahın konusu yaşanan hayata tekabül etməyebilir; yani uydurulmuş, kurgulanmış birçok olay mizaha konu olabilir. Hiciv ise bir tarafıyla gerçeği yansıtır, yaşanan hayattan ilham alır" [14, s.138] kimi fikriylə yumor (mizah) və həcv arasındakı fərqliliyə münasibət bildirmişdir. Ömər Nəfinin satirasındakı yumor, qarşısındakı şəxsin qüsurlarını tənqid etməsi baxımından həcv nümunələri kimi təqdim edilməlidir. Akademik Mirzə İbrahimov həcvin mahiyyətinə vararaq qeyd etmişdir ki, "komik və satirik əsərlər bizdə Orta əsrlərdən başlayaraq həcv formasında inkişaf etmişdir. Həcv, əsasən, geniş ictimai mündəricəyə, dərin tənqidi, öldürücü xüsusiyətə malik olmuşdur. İndi ictimai məzmunlu həcvi söyüş və şəxsi nifrətin ifadəsi kimi izah etmək halları olduqca yanlış və ədəbiyyat tariximiz üçün zərərli. Xeyr, həcvi ancaq bir adama qarşı şəxsi nifrət motivləri ilə izah etmək olmaz. Ümumiyyətlə, Şərq ədəbiyyatı, bilxassə Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi inkişaf şəraiti və xüsusiyətləri gülüşün, satiranın həcv şəklində meydana çıxmasına səbəb olmuşdur" [19, s.15-16].

Həcvdə kobud söz və ifadələr işlənilməsi zaman, həcvin üslubunun sərtləşməsi tədqiqatçıları tərfindən vurğulanmışdır: "... düşmanlıq, nifrət gibi olumsuz sebeplerle yapılan hicivde üslup sertleşmekte, hicvedilen kişinin onurunu kırmakta hatta küfre varmaktadır. Kimi şairler ise "te'kidü'z-zemm bimâ yüşbihü'l-medh" sanatında olduğu gibi metheder görünerek aslında hicvetmektedir. Bu

üslup, ironiyi doğurmaktadır” [6, s.13]. Lakin həcvin aşağılayıcı olmaması, tənqidi xüsusiyyətə malik olması da tədqiqatçılar tərəfindən daim vurğulanmaqdadır: “Hicvi saldırgan və aşağılayıcı değil, yarıncı ve şikâyet edicidir. Bunun karşısında özgür birey tercihi havasında yazılmış, 19. yüzyıl Osmanlı aydınının topluma bakışını yansıtan fakat dönemin toplumsal yapısına tamamen zıt, beşeri zaafılara dayalı ilişkiler düzeninin temasını oluşturduğu Sihâm-ı Kazâ vardır” [25, s.403].

Ömər Nəfinin həcvlərinin qəsidə, qitə və s. şəkildə olması həcvin klassik şeir şekillərinin müxtəlif növlərində yaranmasını əks etdirir. “Orta çağ satiraları öz formasına görə müxtəlif janr və şekillərdə yaradılmışdır: qəzəl, qəsidə, tərkibi-bənd, tərci-bənd, qitə, rubai və s. Elə satirik əsərlər vardır ki, nəsr-lə-lətifə, məktub, yaxud da qarışıq halda, yəni həm nəsr, həm də nəzmlə meydana gətirilmişdir. Mənsur və qarışıq tərzdə yaradılmış satirik əsərlərin sayı az idi” [4, s.367]. Ömər Nəfinin “Sihâm-ı-qəza” toplusunda toplanılmış həcvlər mənzum, klassik şeir şekillərində, daha çox qəsidə, qitə kimi klassik şeir janrlarında qələmə alınması ilə diqqəti cəlb edirlər.

Nəfinin həcvlərinin qəsidə, qitə və s. klassik ədəbiyyatda işlənən şeir janrlarında qələmə alınması təqdirəlayiqdir. Bu, onun klassik şeir janrlarında yazıb-yaratması ilə yanaşı, bu şeir janrlarının yazılma texnikasına da dərinlən bələd olmasını bir daha təsdiq edir. Nəfinin vəzir Hüseyn Paşa'ya yazdığı qəsidəsində özündən razı xudbin bir insanın obrazını canlandırmaqla, qarşısındakı insanı aşağılamasının şahidinə çevrilir. Lakin qafiyə quruluşu baxımından qəzəllə eyni olan qəsidələr, əsasən müəyyən bir hadisəni, əhvalatı, qəhrəmanı, şəxsiyyəti təntənəli üslubda tərif edir və ya da vəsf edir. Nəfinin qəsidələrində isə əksinə, hər hansı bir şəxsiyyət “tərif” edilir, yəni tənqid edilir. Məsələn, Nəfi Hüseyn Paşanı özünü dövrünün şairi hesab etməsini həqarət hesab edərək, sənətkarlıqdan uzaq olmasına toxunaraq, onu tənqid etmişdir ki, bu da qəsidənin həcv kimi növdə yazıb-yaratmasını əks etdirir:

*Hevâ-yı şevk-i medhündür beni gyüâ iden^yohsa
Dem urmazdum suhandan ger olsaydum 'İsî-i Meryem
Nice söz söylenür ol yerde kim şâ'ir satar kendin
Galat -perdâz-ı ma 'nl bir müzevvir Türk-i lâ-yefhem
Ne mikdârın bilür ne kadr-i güftârın 'aceb bätül
Mesîhâ geçinür amma har-ı Deccâl ile tev'em
Metâ '-i kâsidi hüsn-i kabül-i tab 'a nâ-çesbân
Hayâl-ı fâsıdı düşîze-i ma 'nâya nâ-mahrem
Yegâne şâ'ir-i sihr-âferln-i rüstâhâne
Mukallid yave Eflâtun-ı echel buhtek-i a 'lem
Muhassıl böyle bir ebleh-ferib-i rüzgâr olmaz
'Acep halk eylemiş hakkâ Hudâ-yı a 'lem ü ahkem. [22, s.92]*

Əruz vəznində qələmə alınmış bu qəsidədə beytlərin ilk misrası sərbəst, ikinci misrası isə birinci beytlə həm-qafiyə təşkil etmişdir. Nəfinin bu qəsidəsinin ilk beyti həm-qafiyə, yəni musarra deyildir. Qəsidədə məxləs beyti də yoxdur, yəni son beytdə Nəfinin adı çəkilməmişdir.

Qeyd etdiyimiz kimi, Nəfinin satirik yaradıcılığında qitə şəkildə həcvlər də yer almaqdadır. Nəfi Kafzade Faiziyi sənətkarlıqdan başı çıxmayan, söz zövqündən uzaq bir şəxs olmasını qitə şəkili həcvində göstərmişdir:

*Kâfoglî nasîhatdur işit bu sözi benden
Bil rütbe-i 'irfânunu yârâna **ulaşma**
Zehri katı mühlîkdür anın bir dahi zinhar
Ef'îye ulaş mihrez-i nef'îye **tolaşma**. [24]*

Nəfinin Kafzade Faiziyi tənqid etdiyi bu qitəsində qitə şəkildə olan həcvdə ilk beyt qafiyələnmir. İctimai-siyasi, əxlaqi-tərbiyəvi məzmun daşıyan qitədə qafiyələnmə özünü bu şəkildə göstərir: ab, cb, çb, db, ... Qitə qəzəl və ya qəsidənin bir hissəsinə oxşadığı üçün belə adlandırılmışdır. Qitədə

şairin təxəllüsü də göstərilir. Nəfinin bu qitəsində beytlərin ikinci misraları bir-birilə qafiyələnmişdir: ulaşıma, tolaşma. Yəni, qitənin qafiyə quruluşu belə alınmışdır: ab, cb...

Ömər Nəfinin onu “kafir” adlandıran Müftüyə verdiyi cavab qələmə almış olduğu qitə şəklində olan həcəvində əksini tapmışdır. Nəfi Müfti Əfəndini “müsəlman” adlandırdıqdan sonra “ruzi-mahşere”də həm onun, həm də Müfti Əfəndinin söylədiklərinin yalan olacağını qeyd etməklə, Müfti Əfəndinin “müsəlman” kimi həyat tərzini sürməməsinə acı reallıq kimi təqdim edir:

*Bana kafir demiş Müftü efendi
Tutalım ki ben diyem ona **müsəlman**
Varıldıqta yarın ruzi-cezaya
İkimizde çıxarız anda **yalan**.*

Şeyxüislamın onu kafir adlandırmasının da iftira olmasını, bununla Müfti əfəndinin yalançı olmağına da işarə edir. Qitədə qafiyələnmə özünü beytlərin ikinci misrasında ab, cb şəklində göstərmişdir: müsəlman, yalan.

Nəfinin qitə yazmaq sahəsində ustad şair kimi tanınmış Vahdetini qələmə aldığı həcəvində tənqid etməsinin də şahidi oluruq:

*Ey Vahdetl kūs olsa bu denlū ötmez
verdi kavaran sem'a-ı dehre şikest
Bagdad'a çekil ' arif isen sen yine kim
avaz-ı duhul şeniden ez-dür hoş esi. [3, s.242]*

Nəfi həcəvlərində kobud sözlərin işlənilməsinin tədqiqatçılar tərəfindən Həfi yaradıcılığına yaşıdırılmaması və ya qəbul edilməməsi özünü açıq-aydın şəkildə göstərməkdədir. Hətta həcəvlərin ona aid olmaması iddiaları da irəli sürülməkdədir. M.Fuad Köprülü Nəfinin yaradıcılığında arqo sözlər işlənməsinə inanmamasını xüsusi olaraq vurğulamışdır: “... Hicviyelerine gelince, âhenk ve ihtişamı ile büyük şairin eseri olduğunu derhal hatırlatan çok az bazı parçalar istisna edilecek olursa, çoğunluğu müptezel, çirkin, anlamsız ve çok kez adi küfürlerle dolu kaba ve iğrenç manzumeler teşkil eder. O kadar ki insan, Nefî gibi büyük bir şairin bu kadar müptezel ve ilkel şeyler yazabileceğine inanmak istemez” [17, s.395].

Ömər Nəfi həcəvlərinin mövzu və ideya problematikası diqqəti cəlb etməkdədir. Tədqiqatçıların, satirik əsərləri mövzu və ideyasına görə qruplara ayırmaları maraqlıdır. Aydın Abi Aydın satirik əsərləri mövzusu və ideyasına görə formal olaraq iki qrupa bölmüşdür: “...birincisi, şəxsiqərəzlik baxımından yazılmış açıq-saçıq sözlərin, ifadələrin işlənilməsi, ayrı-ayrı şəxsləri pis vəziyyətdə qoyan və fərdi mahiyyət daşıyan həcəvlər; digəri isə təkcə müxtəlif şəxslərin nöqsanlarını, eyiblərini tənqid etməklə yetinməyib, az-çox dövrün ictimai məsələlərini əhatə edən əsərlər” [4, s.367]. Nəfinin yaradıcılığını birinci qrupa aid edərək, ədibin satiralarında şəxsiqərəzlik baxımından, açıq-saçıq sözlər və ifadələrdən istifadə edilməsini vurğulamışdır. Lakin Nəfi sənəti və şəxsiyyətinə təhqiramiz münasibət hiss etdiyi zaman susmamış və həmin hadisə və ya hadisənin səbəbkarlarına ünvanlanmış cavablarında vulqar sözlərdən istifadə edərək nəzm nümunələrini qələmə almışdır. Ömər Nəfi yazılarında onu aşağılayan hər bir kəsə ağır cavab vermiş, onları “köpək”, “eşşək” və s. adlandırmaqdan belə çəkinməmişdir. Nəfi həcəvlərində kimisə boş-boşuna tənqid atəşinə tutmamasını açıq-aydın şəkildə əks etdirməyə nail ola bilmişdir:

*Hak bilir, yok yere ben kimseye söymem, a köpek!
Bən nə anəm ke zəbuni kəşəm əz çərxi- fələk,
Fələyi hicv edərəm, cövr ini görsəm, a köpek!
Haşrədək sağ kalırsam da sana yətnuedərim,
Hak sözü söyləmədən hiç usanmam, a köpek!*

Nəfinin şair Kafzade Faizini həcvlərində eşşəyə bənzətməsinin şahidi oluruq. Tənqid etdiyi şəxsi eşşəyə bənzətməklə az düşüncəli, köləliyin, naşükürlüyün timsalı və s. kimi xüsusiyyətə malik olmasını qabartmağa cəhd etmişdir.

Nəfinin yaradıcılığında ağır dil və üsluba malik olan həcvlər tənqidi xüsusiyyətə malik olsalar da, insanın özünün dərkinə ünvanlanmışdır. Şairin insanın mənəvi aləminin dərkinə ünvanlanmış, həcvlə yazılmış nəzm parçaları “Siham-ı-qəza” toplusuna daxil edilmişdir. “Siham-ı Kaza ‘daki bazı şiirleri İnce hayallerle bezenmiş, sanatlı, zekâ ürünü manzumeler iken pek çok şiirleri de kaba sözler, ağır ithamlar küfürler ve sıradan sözlerle dolu bir hiciv eseridir” [10]. İstanbul, Ədirnə, Ankara, Konya, London nüsxələri mövcud olan “Siham-ı-qəza” toplusunda toplanılmış həcvlər sərt söz və ifadələrin işlənilməsi baxımından yüksək dəyərləndirilməmiş, diqqətdən kənar qalmışdır. “Siham-ı-qəza” toplusunda işlənilmiş kobud sözlər tədqiqatçılar tərəfindən məqbul hesab edilməmişdir. “Bilimsel bəlikəş açısında uyğun olmadan bazı ilim adamları bu eseri inceleme zahmetine girmemiş, inceleyenlər de küfürleri sansürleməkdən başqa bir işə yaramamışdır” [12]. Mətin Aqquş həqarət və söyüşlə əlaqəli ifadələrin əsərin bədiiyyətinə kölgə salmasını, Məhməd Fuad Köprülü həcvlərin çox hissəsini çirkin, mənasız və çox vaxt söyüşdən ibarət olan qaba və iyrenc mənzumələr təşkil etməsini, Turhan Tan həcvlərdə sərxoş və söyüşkən bir qaldırım sərsərisi olması, Həbib Səvüq həcvlərin söyüşlə dolu olması baxımından tək başına oxunmamasını və s. göstərmişdilər. Prof. Ömər Xəfinin “Siham-ı-qəza” toplusunda həcvə gətirmiş olduğu yeni ölçülər olması amilini vurğulayaraq yüksək dəyərləndirmişdir: “Siham-ı-qəza” şairi dilinin mükəmməlliyi, ifadə gücü, qəsidə və həcvə gətirmiş olduğu yeni ölçülərlə yalnız Ərzurumun deyil, bütünlüklə Türk divan şeirinin ən böyük ustadlarından biridir” [21, s.279]. Topluda Nəfinin atası Məhməd bəyə yazdığı mənzumə, Gürcü Məhməd paşaya, Kəmankeş Əli paşaya, Əkməkçizadə Əhməd Paşaya, Veysiyə, Nevizadəyə yazılmış həcvlər yer almaqdadır.

Ömər Nəfi yaradıcılığında əsərlərinin poetik cəhətdən mükəmməlliyinə xidmət edən ritm, ahəngdarlıq yaradan vasitələr və ifadəliyə xidmət edən poetik fiqurlardan məharətlə istifadə diqqəti cəlb etməkdədir. Nəfinin istifadə etdiyi məcazlar sistemi poetik nümunələrin ifadə və məna gözəlliyinə xidmət edən fiqurlar vəhdət halında meydan çıxmışdır. Nəfinin həcvlərində səs təkrarlarının yaratdığı ahəng emosionallıq yaradır. Nəfinin həcvlərində səs təkrarı ritm yaratmağa xidmət edir. Nəfinin həcvlərindəki qafiyə səs təkrarlarından təşkil olunaraq ritm yaratmışdır:

*Ey dil hele âlemde bir âdem yoğ imiş
Var ise de ehl-i dile **mahrem** yoğ imiş
Gam çekme hakikatte eğer ârif isen
Farz eyle ki el'an yine **âlem** yoğ imiş.*

“Adem”, “mahrem” və “alem” sözlərinin sonunda “-em” səslərinin təkrar olunması özünü qafiyə kimi göstərmişdir. Qafiyə ritmin yaranmasını təmin etmişdir. Məlumdur ki, qafiyə bir neçə səs və ya hecadan ibarət olur. “Yoğ imiş” isə qafiyədən sonra təkrarlanaraq rədif kimi özünü göstərməkdədir. Nəfinin yaradıcılığında qafiyə yaratmaqda ustad olması tədqiqatçılar tərəfindən vurğulanmaqdadır. Məsələn, Abdülkadir Karahan Nəfini bu xüsusiyyətinə belə diqqət yetirmişdir: “Vezni istədiyi gibi rahatça kullanmakta, kafiyelere zahmet çekmeden hâkim görünmektedir. Sesi daima gür ve toktur. Kendine güvenini, hemen her kasidesinde, her gazeline izlemek mümkündür. ...Nəfi şiir tekniğine hâkimiyet baxımından âdeta kusursuzdur. Vezni de, kafiyeyi de sanki kendi düşünce ve duygularına râm etməkdədir. Zengin sözlüğü, hemen hemen hiç işitilmemiş, hiç ellenmemiş, hiç örselenmemiş kelime ve deyimleri arayıp bulmasını bilmiştir” [1, s.15].

Nəfi Ömər in satirik əsərlərində bədii dilin əsas tərkib hissələrindən olan bədii ifadə və bədii təsvir vasitələrindən istifadə olunması məqamı diqqətdən yayınmır. Divan-i hümayun Divan Katibi olan Tahir Əfəndini aşağılamaq üçün şair həcvlərində bədii ifadə vasitəsi olan satirik xarakter daşıyan kinayədən yararlanmışdır. Nəfi fikirlərini birbaşa deyil, dolaylı yolla ifadə etmişdir:

*Tahir efendi bana kelp demiş.
İltifatı bu sözde zahirdir.*

*Maliki mezhebim benim zira,
İtikadımca kəlp tahir'dir.*

Ömər Nəfinin bu misrada fikri obyektin məzmun və xüsusiyyətinə qarşı qoyulmuşdur. Nəfi sözlərdən ustalıqla istifadə edərək tənə şəklində çatdırmışdır. Nəfi fikirləri özünü daha kəskin formada göstərmişdir. Kinayənin daha kəskin forması isə tərizzdir. Nəfi tərizzdə sözləri elə işlətməmişdir ki, fikir iki mənanı əks etdirmişdir: Birincisi, “kəlp” yəni “köpək” ədibin inancına görə təmizdir, ikincisi, Tahir Əfəndini inancına görə köpəyin özü deyil, məhz Tahir efəndinin olmasını əks etdirir. Haluk İpekten Nəfi yaradıcılığında bu amili özünəməxsus şəkildə dəyərləndirmişdir: “... Nəf’î’nin mübalağada ayrı bir özelliği vardır. Şiirlerindeki aşın abartmaları örtmek, hafifletmek için mutlaka bir çare bulur. Bir açık kapı bırakır: Şiirdeki aşırılık önce okuyucuyu taşkınlığa düşürür, hayal gücünü zorlar. Bu kadarı da olur mu dedirtir. Sonra düşününce beytin bir yerinde Nəf’î’nin bunu açıkladığını, hiç olmazsa kesin söylemeyip şüpheli bıraktığının farkına varır. Hatta bazen, söylediğinin tam tersine bir anlam verdiğini de görerek rahatlar” [7, s.95].

Maraqlı məqam əsrlər sonra Ömər Nəfinin həcvinə cavab verilməsidir. Bu məqam Ömər Nəfinin hələ də xalqın tarixi yaddaşında yaşamasının təsdiqidir. XX əsrdə Tahir-ül Mevlevinin Ömər Nəfinin həcvinə cavab verməsi fikrimizi təsdiq edir. Tahir-ül Mevlevi Nəfinin dilinin şübhəsiz engerek ilanının dili kimi zəhərli olduğu qədər də faydalı olmasını vurğulamaqla cavablandırmışdır:

*Zehr-i Hecvi cihana neşredenin
Dili bîşək zəban-ı efidir.
Kəlp Tahir olmaz gerçi amma
Bəşere nəfi vardır, öyleyse Nefidir. [16]*

Ömər Nəfi Qənzadə Nadirin mənalı yazılar yazma bilməməsi kimi mənfə xüsusiyyətini, nöqsanını çəkinmədən qələmə alır:

*Ehli-elmim, şairim derse əgər ibni-Gani,
Hoş kabul etdik sözün isbat edərsə bihilaf
Elmi var isə neçin tafsiri çıkmaz ortaya
Sair isə ya nedir olyave şiiri-pürgəzəf.*

“Kəskin üslubunun qurbanı” (Namiq Sinan) olmuş Ömər Nəfi Fərsətini həcv etdiyi qəsidəsində onun xarici görkəmini tənqid etməkdən çəkinmir:

*Ana bənzərdi gər sürsə yüzünə zərbəçav iblis,
Ana bənzərdi gər cinni olaydı kəhrüba-talat.*

“Dər haqqı Məhməd Əli” başlıqlı qitədə Məhməd Əlinin söyülməsinin şahidinə çevrilirik:

*Görmədim səncileyin rindi-cəhan-didə gidi,
Birə nazük, birə axmaq, birə vadidə gidi.
Sən də İtri gibi harlıkdə qalup gər şimdi,
Taib olsan nicə olurdu birə varidə gidi.*

Abdulla Surun “Nəfiyə bir nəzər” məqaləsində Ömər Nəfinin həcvlərində subyektiv mövqe tutması, yenilikçi, daha doğrusu, novator olması haqqında fikirləri yer almaqdadır: “Qoca şair kəndindən əvvəl gələn Füzulilərin, Baqilərin, o hüznəvər və cahangir şairlərin getdikləri cığırı tutmadı; kəndinə məxsus təmtəraqlı, ehtişamlı bir yol açdı”. Ömər Nəfi yaradıcılığında bədii təsvir vasitəsi olan təşbehdən, xüsusilə də, təşbehin mükəmməl növündən istifadə etmişdir. Mükəmməl təşbehə bənzəyən tərəf və bənzədilən tərəfi açıq-aydın şəkildə təqdim edə bilmişdir:

*Bahâr erdi yine esti nesîm-i subh-ı nevrûzî
Açıldı âlemin gül gibi güldü baht-ı firûzî*

Nəfinin bu misrasında bənzəyən tərəf və bənzədilən tərəf açıq-aydın şəkildə özünü göstərir.

Nəfi yaradıcılığında bədii dilin tərkibindəki sözlər bədii funksiyanı yerinə yetirməklə məna çaralarının zənginliyini əks etdirir. Nəfi Ömər “Siham-ı-qəza”sında əksini tapmış məşhur həcvlərdəki əhvalatlar öz ifadəsini küfr və söyüslərlə tapmışdır. Məsələn, dövrünün sədri-əzəmi olan Gürcü Məhməd Paşaya həsr etdiyi həcvində çəkinmədən onun haqqında düşüncələrini qələmə alır. Bununla da, Gürcü Məhməd Paşanın obrazını kinayədən istifadə etməklə yaratmağa qadir olur.

Ömər Nəfinin yaradıcılığında diqqəti cəlb edən məqamlardan biri də öz doğmaları haqqında düşüncələrini həcv vasitəsilə tənqid etməkdən çəkinməməsidir. Atasını Məhməd bəy haqqında düşüncələrini həcvdə təqdim etməsi bu cür poetik nümunədir. Nəfinin atası Məhməd bəyi həcvdə tənqid etməsinə səbəb onun uşaqlığının ağır keçməsi, bunun səbəbkarı kimi də atasını görməsidir:

*Saadet ile nedim olalı peder Han'a
Ne mercimek görür oldu gözüüm ne tarhana
Peder değil bu bela-yı siyahdur başa
Sözüm yirinde nola güç gelür ise Han'a
Benim züğürtlük ile ellerim taş altında
Müzehrefâtın o dürr ü güher satar Hân'a. [10]*

Ömər Nəfi “Siham-ı-qəza”da əxlaq və ədəb xaricində insanları tənqid atəşinə tutması vurğulanmaqdadır: “Bu eserde Nəfi.17. asırda yaşamış bazı devlet adamları ve şairlerin ahlak ve edep dışı bir üslupla hicvetmiştir” [10]. Ömər Nəfi həcvlərində insanların daxili aləmlərini açıq-aşkar təqdim etməklə təhqir etməkdən çəkinməmişdir. Məsələn, Mehmet Paşanın varlığı ilə yerləşdiyi məkanları çirkləndirməsini, Ahmet Paşanın alçak bir insan olması və s. kimi məqamları həcvlərində bədii dillə təqdim etmişdir. Mehmet Paşanı mənəvi cəhətdən aşağılayaraq tənqid atəşinə tutmuşdur:

*Neler etdi ne denli fitne peydâ oldu 'âlemde
Edince tâ vücûdıyle mülevves sadr-ı dîvânı*

Nəfinin satirik əsərləri məcazların işlənməsi ilə seçilir. Lakin real hadisələri, şahidi olduğu və keçirdiyi hissləri həcv şəklində təqdim etmək poetik nümunəyə marağı artırır. Nəfinin doğma insanı da həcv etməsi müəllifin keçirdiyi mənəvi sarsıntılar kimi dəyərləndirilməlidir:

*Ben ıztırab ile hunda semaa girmede ol
Dü beyt okur negamat ile def çalar Hân'a
O demde kim peder-i nâ-bekâr-ı sifle-nihâd
Beni garîb koyub oldu hem-sefer Hân'a
İki kasîd okumuşdu ekâbiri cer için
Anıñla oldu yine şehr içinde her hâne*

Nəfinin Fırsatıya yazdığı həcvdə onun fiziki görünüşünü İblisə bənzətmişdir. İnsanın İblisə bənzədilməsi İblisin insanda şərin başlanğıc rəmzi və Allaha qarşı çıxmasını ilk növbədə düşüncədə canlandırır. Nəfinin Fırsatı İblislə müqayisə etməsi, İblisin Allaha qarşı çıxması, Fırsatının da bu əqi-dəyə xidmət etməsinin göstəricisidir:

*Ana benzerdi ger sürse yüzine zerdeçâv İblis
Ana benzerdi ger cinnî olaydı kehrübâ-tal'at.*

Nəfinin qələmə aldığı qitə şəkilli həcviyə eyni söz və ya ifadəni təkrar etməsi diqqətdən yayınmır. Nəfinin istifadə etdiyi təkrir misranın ahəngdarlığını artırmaqdadır:

*Görmedim sencileyin rind-i cihân-dîde gidi
Bire nâzük bire ahmâk bire vâdîde gidi
Sen de Itrî gibi harlıkde kalup ger şimdi
Tâ'ib olsan nice olurdu bire vâride gidi. [2, s.247]*

Nəfinin qələmə aldığı həcvlərdə kinayənin təhqirə keçməsi özünü büruzə verir. Nəfinin yaradıcılığında Ganizade Mehmed Efendini “Kırlı Nigar” deyərək aşağılamasının şahidi olmaq mümkündür:

*Cem olup kırli Nigârın başına bir kaç genez
Sende hicvet deyu saçın pürçegin hep yoldılar
Girdiler bir şâir-i sâhirle cenge âkıbe
Leşker-i câdû gibi sihr ile maglûb oldılar.*

Nəfinin Ganizade Mehmed Efendini “Kırlı Nigar” adlandırması tədqiqatçıların tədqiqat obyektinin mövzusunda kənar qalmamışdır: “Nəfi'nin “Kırlı Nigar”ı başkalaşım yoluyla bir kadına dönüştürməsinin bir amacı, onu az-çok belirgin biçimde iğdiş edərək və dolayısıyla bütünüylə gücsüzləşdirərək- edilgin olaraq göstərməkdir. Bu bağlamda, “Kırlı Nigar” genelliklə edilgin olaraq göstərilir, başqa bir şair ya da rütbe sahibi adam etkin olaraq qarşıma çıkmamışdır” [18, s.199].

Bəzən həcvi yazmağa tövbə etmiş Nəfinin həcvlərində pisliklərin aradan götürülməsinə çağırış özünü göstərməkdədir. Nəfinin Ekməkçi Ahmet Paşa'ya yazdığı həcviyə bunun şahidinə çevrilir:

*Devlet ü dine bunun ettiği hayf ü gadri
Olsa malum-ı şerifi eger Ahmet Hanın
İtikâdım bu ki bir an komayıb dünyada
Öldürüp ol köpeği saldı bütün şeytanın.*

Nəfi Ömər bədi dilində fars və ya ərəbdilli sözlərdən istifadə diqqətdən yayınmır. Müəllifin istifadə etdiyi alınma sözlər qələmə almış olduğu bədi nümunələrin dilinə ağırlıq gətirmir, fikirlərini mənalı və dolğun şəkildə təqdim etməyə imkan yaradır. Ərəb və ya fars sözlərindən yararlanma klassik türk ədəbiyyatının təkamül prosesində özünü göstərməkdədir. Ərəb və ya fars sözlərindən istifadə edilmə müəyyən təkamül dərəcəsinə çatmış, ana dilinin tərkibinə daxil olmuşdur. Zamanla tərəqqi edərək divan ədəbiyyatının tərkibinə daxil olmuş ərəb və ya fars sözlərinin işlənilməsi tədqiqatçılar tərəfindən vurğulanmışdır: “Divan ədəbiyyatının;

- Fars edebiyatının kuvvetli etkisi altında şəkillənmiş olması;
- Arapça və Farsça kelimələrdən geniş ölçüdə yararlanmış olması” [8, s.247].

Nəfinin yaradıcılığında bu amillərin əksini tapması tədqiqatçılar tərəfindən vurğulanmış, “...edebi mühitlərdə kalem fəaliyyətlərində bulunanların Türkcədən yana isə bir cömertlik sergiləməsi qaçınılmaz olmuşdur. Arapça və Farsça unsurların divan şiirində asır asır gittikcə yoğunlaşdığı” [8, s.248] göstərilmişdir:

*Fırsati, sen bu semti bilmezsin,
Eyleme gel bizimle yok yere cenk.
Sana kaç kerre dedim, anlamadın,
Sözde mazmun gərəkdir a pəzəvəng.*

“Cenk” fars sözü olub vuruş, döyüş, dava, “pəzəvəng” yekəbaş, gic, qanmaz, zırrama, axmaq, qaba mənalı əks etdirirlər.

Ömər Nəfi fars və ərəb sözlərindən tez-tez istifadə etmişdir. O, yaradıcılığında fars sözlərinə ərəb sözləriylə müqayisədə daha çox müraciət etmişdir. Məsələn, Nəfi “Siham-ı-qəza”-sında çəkinmədən IV Muradı tənqid etdiyi həcvində ərəb və fars sözlərindən istifadə etmişdir:

*Üçüncü defadur Hakk belasın vire melunun
Ki yok yire beni azletti olmuşken sena-hanı.*

“Məlun” ərəb mənşəli sözdür, mənası da lənətə gəlmiş, lənətlənmişdir. Nəfinin istifadə etdiyi “azletti” sözü də ərəb mənşəlidir: “Azletmek: “Bir görevliyi görevindən almak” anlamına gelir. Arapça kökenli bir kelimedir” [11].

Nəfinin yaradıcılığında fars sözlərindən daha çox istifadə edilmə məqamı tədqiqatçıların nəzərindən qaçmamış, xüsusi olaraq bu amilə toxunmuşdular. Məsələn, Tulga Ocak ingilis tədqiqatçısı E.J.Vilkinson Gibbin XIX əsrin sonları-XX əsrin əvvəllərində Nəfinin Osmanlı ədəbiyyatını iranlaşdırmağa cəhd etmə iddiasında olmasına toxunmuşdur: “Gibb, Nəfi'nin Osmanlı Şiirini yerli və Türk olan bütün özelliklerden ayırıp İranlılaştırdığını söyler. Denebilir ki Bakî tarzını gazelde Yahya, kaside dede Nəfi devam ettirmiş ve geliştirmiştir. Gibb, Nəfi ve Yahya tarzını da iki ayrı ekol olarak kabul eder. Nəfi ve onun tarzını devam ettirenlerin tarzına “Yapay ekol”, Yahya ve takipçilerinin tarzına “Tabii ekol” adını verir” [27, s.65]. Nəfinin yaradıcılığında istifadə etdiyi Hind üslubu və ya “İsfahan səpkisi” Şərq ədəbiyyatında, xüsusilə də türkdilli ədəbiyyatda geniş istifadə edilmişdir. XVII əsr Azərbaycan ədəbiyyatında Saib Təbrizinin şeirdə yeni bir üslub – “hind səpkisi” yaratması buna parlaq nümunədir. Türk ədəbiyyatında da Sebk-i Hindi üslubunda yazıb yaratmış ədiblər çoxluq təşkil etməkdədir. Məsələn, Naili-i Kadim.

Nəfinin yaradıcılığında ərəb və fars sözlərindən istifadə etməsi onun böyüklüyünə xələl gətirməmiş, “XVII. yüzyılda kaside alanında Nəfi yalnız devrinin değil, Osmanlı Edebiyatının en büyük şairi sayılmıştır” [27, s.65].

Nəfi Ömər özündən sonra yazıb-yaratmış ədiblərə yaradıcılığı ilə bir örnək olmuşdur. Klassik şeir ənənəsinə uymayaraq, klassik şeir çərçivəsini qırmağa cəhd etmiş Əhməd Nədimin qəsidə janrında etdiyi dəyişiklərə görə, yeni tipli qəsidənin vəznində və janrının şəkli xüsusiyyətlərinə yenilik gətirməyin tərəfdarı olan Nəfinin onu alqışlaya biləcəyi fikrini göstərməsi Nəfi Ömər üçün ustad şair olmasına dəlalət edir:

*Nəfi dəxi adəmdə eşitdikcə sozlərim
Sabaş u afərinin cahən der cahən verir. [20, s.21]*

Tənziyat nəsrinə damğa vurmuş Namiq Kamal nəzəmdə Ömər Nəfi yaradıcılığından qaynaqlandığını “Təhrir-i Harabat” əsərində etiraf etmişdir: “Nəfinin asarı lisanımızda belagətən değil, fakat fesahətən müstəşhettandır. Binaenaleyh ben dahi tarz-ı ifade de anın isrine tabi oldum” [28, s.131].

Ömər Nəfi yalnız Türk ədəbiyyatında deyil, Azərbaycan ədəbiyyatında adı ədiblər tərəfindən hörmət və sayğı ilə anılan ədiblərdəndir. Məmməd Aslanın “Söz haqqında söz” şeirində Nəfinin həcvlərinin kəskin olması qabardılmışdır:

*Nəfinin ki, həcvi alovdu, oddu!
Sözü tonqal çatıb, şairi uddu...*

Məmməd Aslan Nəfinin qətlə yetirilməsinə rəğmən tarixi yaddaşlarda yaşadığı amilindən yan keçməmiş, poetik dillə təqdim etmişdir:

*Nəfini yenidən dirilti sözü.
Ölümdən qurtuluş sözdəymiş demə:
Hələ də sönməyib ocağı-közü.*

*Həcvi, qəsidəsi hələ pərvazda;
Nəfi çiçək açır hər gələn yazda! [9]*

“Vezin ve kafiyeyi onun (Nəfi-S. Ş.) kadar duyğu ve düşüncesine ram eden sanatçımız bulunur demek kolay değildir. Sözlüğü pek zengindirş hiç işitilmemiş, hiç örselenmemiş kelimeler, tamlamalar ve deyimler kullandığı vakitlerde bile, zannedilir ki, bunlar onun eski aşınalarıdır. Dolasıyla Nefi aynı zamanda, Türk dilini en güzel ve en etkili biçimde kullanan sanatçıdır” [5, s.34].

“...Klasik Türk Şiirinin kaside dehası olan Nefi, Türk edebiyatının çok eser veren şairleri arasına girmez; fakat en başarılı, en etken, en güçlü şairlerinin ilk safında ve hele övmə və sövmə en başta gelenidir” [13, s.191]. Nəfi həcv yazmaqla başqalarını mənən qırdığını bir şəxs kimi anlamış, həcv yazmağı özünə qadağa etdiyi məqamlar olmasına da toxunmuşdur:

*Bugünden ahdim olsun kimseyi hicv etmeyem illâ
Vereydin ger icâzet hicv ederdim baht-ı nâ-sâzı
Beni dūr etdi zîrâ dergah-i devlet-penâhından
Nice hicv etmeyim bir öyle gaddâr u çep-endâzı. [23]*

Lakin sənətinə və şəxsiyyətinə dil atanları satirik dillə tənqid etmək xüsusiyyətindən uzaqlaşma bilməməsi onun baş verən hadisələrə biganə qalmamasının göstəricisidir.

Şeyxülislam Yahya qələmə aldığı qitəsində Ömər Nəfini zəmanəsinin tək şairi olmaqla yanaşı, qəsidə şairi İmrül- Kaysla müqayisə edərək, ona bərabər tutmuşdur:

*Şimdi hayl-i sühân-verân içe
Nef'i mânendi var mı bir şâ'ir
Sözleri Seb'a-i Mu'allaka'dur
İmrü'l-Kays kendidür kâfir. [15, s.24]*

Nəticə / Conclusion

Ömər Nəfinin satirik şeirləri klassik ədəbiyyatda beytlər şəklində olan şeir janrları ilə zəngin olmuşdur. Nəfi qəsidənin növü olan həcvdən, qitədən istifadə etməklə yaradıcılığını satirik nümunələrlə zənginləşdirmişdir. O, poetik dillə çatdırmaq istədiyi fikirləri beytlər şəklində də təqdim etmişdir. Ömər Nəfinin həcvləri aktuallığını itirməmiş, klassik ədəbiyyatın kamil nümunələri kimi müasir ədəbiyyatın aktual problemləri sırasına daxil olmuşdur. Xalq yaddaşına həkk olunmuş Ömər Nəfi yaradıcılığının ümumtürk ədəbiyyatı kontekstində tədqiq edilməsi, gənc nəslə aşılması zəruri məsələ kimi özünü göstərməkdədir.

Ədəbiyyat / References

1. Abdülkadir Karahan. Nefî Divanı'ndan Seçmeler, KB Yayınları, 1992
2. Akkuş Metin. Nefî ve Sihâm-ı Kazâ, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998
3. Akkuş Metin (Haz.). Hicvin Ankaları: Nefi ve Sihilm-ı Kaza. Ankara, Akçağ Yayınları, 1998
4. Aydın Abi Aydın. Türkiyə ədəbiyyatı tarixi. Bakı, Tək-nur, 2010
5. Bayram Ali Kaya. Prof.Dr. Abdülkadir Karahanın Gözüyle Klasik Edebiyatımız ve Klasik Şairlerimiz. “Prof.Dr. Abdülkadir Karahan”ın anısına uluslararası divan edebiyatı sempozyumu. İstanbul, 2008
6. Gökçehan Aysel Yılmaz. Türkçe mesnevilerde mizah. Doktora tezi aralık. Trabzon, 2019
7. Haluk İpekten. Nefî: Hayatı, Sanatı, Eserleri, Akçağ Yayınları, 1996
8. Hanifi Vural. Divan Şiirinin Ufkunda Kaybolan Türkçe. “Prof.Dr. Abdülkadir Karahan”ın anısına uluslararası divan edebiyatı sempozyumu. İstanbul, 2008
9. [https://525.az/?name=xeber&duzelis=0&news_id=14429;](https://525.az/?name=xeber&duzelis=0&news_id=14429)

10. <https://edebiyatvesanatakademisi.com/divan-siiri-ve-sairler/nef-hayati-edebi-kisiligi-eserleri/33547>;
11. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/azletti-ne-demek-azletti-kelimesinin-anlami-1355768.html>;
12. <https://www.yenisafak.com/bilgi/kendi-sonunu-hazirlayan-sair-nefi-2841701/nefinin-eserleri-375349>;
13. Karahan Abdülkadir. Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri. İstanbul: İstanbul Ü., Edebiyat Fak. Basımevi, 1980
14. Karataş Turan. Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004
15. Kavruk Hasan (Haz.). Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı. Ankara: M.E.B Yayınları, 2001
16. Kaynak: Matbuat Alemindeki Hayatım Ve İstiklal Mahkemeleri- T. Mevlevi-Nehir Yayınları-İst.,1991 http://www.cevaplar.org/index.php?content_view=1716&ctgr_id=54;
17. Köprülü M. Fuad. Divan Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, 1941
18. Michael D. Sheridan. Nüh felekte bir zelzele: Nefî'nin Siham-ı Kaza'sında vergisel söylem. Prof.Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) bildirileri. Adana, 2012
19. Mirzə İbrahimov. Xəlqilik və realizm cəbhəsindən. Bakı, Azər nəşr, 1961
20. Muhsin Macit. Nedim Divanı. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997
21. Mustafa İsen. Təzkiyədən bioqrafiyaya və seçilmiş məqalələr. Bakı, Oskar, 2012
22. Nefî. Divan-ı Nefî, Kahire: Bulak Mabaası, 1252
23. Nefî. Nefî Divanı, (Haz. Metin Akkuş), Ankara: Akçağ Yayınları, 1993, ND K22/24;
24. Nefî [ty .], Siham -ı Kaza, Türkçe Yazmalar 511. Vr.78 a;
25. Nurettin Çalışkan. Nefî Divanı ve Sihâm-ı kazâ'nın zihniyet, edebîlik ve içerik bakımından karşılaştırılması. Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3 Winter. Ankara-Turkey, 2014
26. Okay, M. Orhan. “Hiciv”, TDV İslam Ansiklopedisi içinde, 17 (447), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998
27. Tulga Ocak. XVII. yüzyıl şâiri Nefî ve kaside. Türkbilig 3: 63-82, 2002
28. Üstünova M. N.Kemal'in özel mektuplarında edebi konular, İstanbul Gaye Kitapevi, 2005

Особенности жанра, средства художественного описания и выразительности, художественный язык сатиры Нафи Омара Эфенди

Салида Шарифова

Доктор филологических наук

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: sharifovalida@rambler.ru

Резюме. В классической тюркской литературе XVII века формировались поэты-новаторы, одним из которых был поэт Нафи Омар Эфенди. В своём творчестве для резкого обличения общественных пороков своего времени он использовал сатирический жанр. В жанре сатиры Нафи более использовал памфлет. Чувствуя неприязненное отношение к себе и своему творчеству, Нафи Омар не молчал и в ответ в стихотворных произведениях использовал даже вульгарные выражения по адресу людей, являющихся виновниками тех или иных негативных событий. Написанные поэтом памфлеты вошли в его сборник “Siham-ı qəza”. Сатирические произведения Нафи Омара отличаются использованием метафор. Поэт использовал в своих памфлетах иронию, имеющую сатирический оттенок.

Поэт использует в своём творчестве лексику, которая богатством смысловых оттенков носит художественную функцию. При описании событий в своём произведении “Siham-1-qəza” Нафи Омар использовал нецензурные слова.

Ключевые слова: Нафи, тюркская литература, сатира, памфлет, “Siham-1-qəza”